

BOHUMIL KUČERA

PODÍL DR. BOHUMÍRA ŠMERALA NA VZNIKU HESLA DÉLNICKÉ VLÁDY V LETECH 1922—1923

Lidová demokracie jako nová forma diktatury proletariátu, rozšířená dnes v celé řadě zemí Střední a Východní Evropy i Jihovýchodní Asie, se ukázala novým způsobem přístupu k socialistické revoluci, novým způsobem přechodu od kapitalismu k socialismu. Teoretickým základem této nové formy je leninská myšlenka přerůstání revoluce buržoazně demokratické v revoluci socialistickou, tak jak ji formuloval V. I. Lenin ve své práci „Dvě taktiky sociální demokracie v buržoazně demokratické revoluci“. Základem státní moci je zde revolučně demokratická diktatura dělníků a rolníků, objevená Leninem v citované práci, pochopitelně odpovídající podmínkám vývoje v jednotlivých zemích v období rozvinutého imperialismu.

Tato nová forma přístupu k socialistické revoluci měla svého předchůdce v heslu dělnické vlády, vzešlém z taktiky jednotné proletářské fronty a prosazovaném Komunistickou internacionálou a komunistickými stranami na počátku dvacátých let.

Po vítězství Velké říjnové socialistické revoluce se vývoj proletářské revoluce zpomalil a situace si přímo vynucovala, aby dělnická třída hledala nové cesty k moci. Bylo tehdy jasné, že nelze počítat s okamžitou ozbrojenou revoluční srážkou, ale že je nutné provádět vytrvalou výchovu mas k nastávajícím bojům a připravovat revoluci.

K této přípravě musely mladé komunistické strany vést a strhnout celou dělnickou třídu a všechny pracující. I když ve svých řadách soustředily značné části proletariátu, zůstávala stále početná část dělníků v sociálně demokratických stranách a ještě daleko větší část nebyla politicky vůbec organizována. Zkušenosti Říjnové revoluce ukázaly, že sebeuvědomělejší proletariát nemůže dobýt a udržet vítězství, nemá-li podporu většiny pracujících mas.

Touto problematikou se zabýval III. kongres Komunistické internacionály (22. VI.—12. VII. 1921 v Moskvě), jenž na základě Leninových tezí dal podnět k nové taktice, vyjádřené heslem *k m a s á m*.

Šlo o to, získat většinu dělnické třídy do boje proti kapitalismu pod vedením komunistických stran. Teze III. kongresu Komunistické internacionály „O taktice“ to vyjádřily naprosto jasně: „Dobyti rozhodujícího vlivu na většinu dělnické třídy, zavedení jejich rozhodujících částí do boje, je nyní nejdůležitějším úkolem Komunistické internacionály.“¹

Již na III. kongresu KI byly v podstatě formulovány základní myšlenky jednotné fronty, které prosincové plénium rozšířené exekutivy Komunistické internacionály v roce 1921 vtělilo v „These o jednotné proletářské frontě“.

Smyslem taktiky jednotné proletářské fronty byl společný boj všech příslušníků dělnické třídy proti kapitalismu, bez ohledu na jejich politické, či náboženské přesvědčení. Podmínky pro boj byly příznivé, neboť v té době počala již ofenzíva buržoazie proti životní úrovni i politickým právům dělnictva, a obrana vedená pracivými dělnickými stranami byla bezvýsledná.

Cílem boje nemohla však být okamžitá porážka kapitalismu a nastolení diktatury proletariátu. Tak dalece masy ještě nedozrály. Proto se staly předmětem boje tzv. denní požadavky dělnictva, za něž byl každý ochoten bojovat. Během těchto společných bojů, jež komunistické strany organizovaly a vedly, měli dělníci možnost přesvědčit se na vlastních zkušenostech, že dělnická třída obhájí své zájmy jen bojem, že vůdcové sociálně demokratických stran nehájí ani jejich běžné zájmy a že většinu jejich požadavků je možno uspokopit jen uchopením moci. Dělnická třída se v tomto boji měla revolucionizovat a vyspět tak, aby pochopila konečný cíl.

Ukázalo se ovšem, že pouhý boj za denní požadavky, byť byl veden komunistickými stranami sehetvrději a sebedůsledněji, není schopen sám o sobě dovést dělnickou třídu k svržení kapitalismu. Boj za denní požadavky, i když měl úspěchy, vedl namnoze k tomu, že levicové živly v komunistických stranách ho viděly jen jako boj za reformy. U méně uvědomělých dělníků se cíl jednotné fronty ztrácel kdesi daleko vpředu. Bojovali právě jen za okamžité cíle, mnohdy velmi rozhodně, ale nutnost porážky kapitalismu ztráceli ze zřetele. Vedlo to k tomu, že jednotná fronta nabývala někdy charakteru občasných společných bojů, a nikoli trvalého svazku všech částí dělnické třídy. A právě před tyto méně uvědomělé pracující nebylo možné postavit cíl diktatury proletariátu. To by je bylo odradilo i od boje za okamžité akutní potřeby. Bylo nezbytně nutné oba tyto články — taktiku jednotné fronty a diktaturu proletariátu — dostat do spojitosti, do úzké souvislosti, aby strategický cíl boje vynikl, aby stál stále v popředí a současně aby byl přitažlivý pro všechny pracující. Touto myšlenkou se u nás zabýval soudruh Bohumír Šmeral a hledal řešení, které také posléze našel v heslu „*d ě l n i c k é v l á d y*“.

Myšlenka jednotné proletářské fronty narazila na nepochopení v některých stranách KI, zejména v Komunistické straně Francie, Itálie a Španělska. Podobné tendence se však projevily i v KSC. Většina strany ji však akceptovala a nejvýznamnější představitelé KSC, Šmeral a Kreibich a po návratu z vězení v červnu 1922 Zápotocký. se stali jejími horlivými průkopníky. Někteří pravičáci ji sice ochotně přijali, avšak vykládali ji zcela oportunisticky. Tak např. brněnský E. Burián v naprostém rozporu s jejím smyslem výslovně prohlašoval: „Jednotnou proletářskou frontu chceme nikoliv za účelem prosazení nějakých komunistických cílů, nýbrž chceme ji pro ony požadavky, ony zásady, která má a uznává každý indiferentní a reformistický socialista . . . O pouhé reformy jde.“²

Není divu, že toho využili příslušníci tehdejší tzv. „levé opozice“, kteří „šmahem“ taktiku jednotné fronty odmítali jako oportunistickou; mezi nimi zejména Dr. Houser.

Strana i v této situaci prosadila správné hledisko, které se projevilo v rozhodnutí říšské konference KSC ve dnech 16. a 17. dubna 1922. Říšská konference vydala „Směrnice jednotné fronty v Československu“, v nichž zdůraznila jako hlavní směr a postup: „. . . že úkolem proletářů je vybudovat jednotnou frontu proti kapitalismu a nikoliv spolupráce s buržoazií, zkrátka probudit rozhodující většinu proletářskou k zdravému třídnímu a revolučnímu vědomí, toť nejbližší

úkol KSČ, která nevzdávajíc se svých zásad a metod, staví se v čelo akce za dosažení jednotné bojové fronty, proletariátu všech stran, pokud tato bude namířena proti buržoazii.“³ Je zřejmé, že to byly rozpory o smyslu jednotné fronty, které se vyskytovaly i v KSČ i jiných komunistických stranách a které daly Šmeralovi podnět, aby hledal v jednotné proletářské frontě takový cíl, jenž by rozpory odstranil a učinil tuto taktiku dělnickým masám pochopitelnou a přitažlivou. Došel pak k závěru, že je nutno vytyčit kromě denních požadavků hospodářských i cíl politický, jenž by tvořil spojkou mezi obdobím vlády kapitálu a diktatury proletariátu. V létě 1922, v době zasedání rozšířené exekutivy Komunistické internacionály, obrátil se s touto ideou na tehdejšího předsedu Komunistické internacionály Zinověva. Zinověv myšlenku akceptoval a po poradě především s ruskými soudruhy vytyčila KI heslo dělnické vlády.⁴

Zinověv na zasedání rozšířené exekutivy Komunistické internacionály dne 7. VI. 1922 tuto Šmeralovu tezi vyslovil a vzpomněl zde i jeho autorství: „Na jedné straně stojí dílčí požadavky, na druhé straně diktatura proletariátu. Není-li nutno mezi šedivou prózu dílčích požadavků a poesii diktatury proletariátu vsunout spojovací článek? Soudruh Šmeral mě již na nutnost takového spojovacího článku upozornil a věříme, že takový spojovací článek bude muset být . . . Masa začíná bojovat. Není ještě komunistická, není dost revoluční, aby bojovala za diktaturu proletariátu, aby dělala revoluci. Ale sama chce mít širší výhled, chce vidět cíl, který dříve či později může dosáhnout a já věřím, že skutečně známe taková hesla, která mohou být postavena jako nejbližší cíl. Heslo dělnické vlády je takový spojovací článek, který může posloužit mezi oběma fázemi: šedí dílčích požadavků a diktaturou proletariátu.“ Současně bylo zde zdůrazněno, že právě v zemích, kde je dělnická třída poměrně silná, jako v Itálii či Československu, bude možno hesla dělnické vlády použít; bude to nejen možné, ale nutné. Právě zde musí dostat boje jednotné fronty i jasný cíl politický: „ . . . Nejen žhavé boje o drobné denní požadavky, nejen propagandu o dosažení diktatury proletariátu, nýbrž mezi tím i velké požadavky, jako heslo dělnické vlády, heslo kontroly výroby v takových zemích, kde je dělnická třída poměrně silná.“⁵

Šmeralovu koncepci dělnické vlády můžeme zcela dobře postihnout, neboť máme z té doby řadu jeho projevů na schůzích a konferencích strany, i písemných projevů o této otázce. Konečně můžeme postihnout jeho myšlenky i v taktice a činnosti KSČ, neboť v druhé polovině roku 1922 pozbývá ve straně vliv tzv. „levá opozice“, a naopak stoupá vliv Šmerala, a tím i jeho názorů.

Již na zasedání rozšířené EKI v červnu 1922 upozorňoval Šmeral na možnost vzniku dělnické vlády v Československu. Přiměly ho k tomu zkušenosti ze stávků kováků v květnu 1922, kdy čeští socialisté pod tlakem svých členských mas se odhodlali k přímému jednání s KSČ a kdy se u nás prvně vyskytla myšlenka možnosti dělnické vlády.⁶

První z projevů, kde Šmeral myšlenku dělnické vlády rozvíjí, je jeho referát na krajské konferenci v Prostějově počátkem srpna 1922.⁷ Dělnickou vládu vidí jako logický důsledek taktiky jednotné fronty, jako prohloubení boje s buržoazií, a ne jako koalici s ní, jak se snažili tvrdit někteří oportunisté v KSČ. Ukazuje nutnost vést nejen dílčí boje dělnictva, ale vytyčit politický program, který by sice neznamenal ihned dosažení diktatury proletariátu, ale který jde podstatně dále, než jsou pouhé dílčí požadavky.

Daleko hlouběji propracovává myšlenku dělnické vlády pro potřebu mezinárodního dělnického hnutí, když na žádost Zinověva píše do časopisu „Komunistic-

ká internacionála“ svůj článek „Příspěvek k diskusi o programu komunistických stran“.⁸ Heslo dělnické vlády musí být pojato do programu komunistických stran, a to nejen jako propagační manévr k odhalení sociálně demokratických vůdců, ale jako heslo akční, jako instituce, k níž v některých zemích může dojít jako k přechodné etapě mezi kapitalismem a diktaturou proletariátu. Proto dochází k jednoznačnému závěru: „Pak by dělnická vláda musela mít svůj obsah. Pak by v našem programu musel být vysloven nejen povšechné požadavek dělnické vlády, nýbrž současně vymezeno, čím si představujeme vyplnění její činnost.“

O její podstatě je mu již zcela jasno. Ve svých úvahách vycházel z Leninových myšlenek a dovolával se výslovně jeho práce „Projekt platformy proletarskoj partiji“.⁹ Lenin v této práci z května 1917 hodnotí situaci po buržoazně demokratické revoluci v únoru 1917 v Rusku. Buržoazie už není dosti silná, aby sama mohla neomezeně vykonávat diktaturu. Proletariát ještě není tak silný, aby přistoupil k své vlastní diktatuře. Moc buržoazie je omezena existencí sovětů. Zatímco buržoazie rdousí svobody lidu, sověty je rozšiřují. Revoluce sice dala moc do rukou buržoazie“ . . . ale také dospěla těsně k revolučně demokratické diktatuře proletariátu a rolnictva.“¹⁰

Možnost podobného vývoje viděl Šmeral i u nás. V národně demokratické revoluci se dostala k moci česká a slovenská buržoazie. Dělnická třída měla v samé revoluci značné mocenské pozice, z nichž však byla zradou sociální demokracie vytlačena. Nicméně v roce 1918, a ještě počátkem roku 1919, představovala značnou sílu a moc. I když neměla téměř své vlastní mocenské orgány, byla v revolučním pohybu a její faktická síla ochromovala diktaturu buržoazie, která jí dělala značné ústupky. V roce 1920 byla dělnická třída dočasně poražena, avšak neztratila revoluční odhodlání, vytvořila si svou revoluční stranu a počínala sjednocovat masy pracujících.

Buržoazie dosud nepřiliš silná, ohrožená ve své konsolidaci hospodářskou krizí, pokoušela se upevnit útokem na životní podmínky pracujících. Ti se však právě tímto tlakem sjednocovali a úspěšně bránili. Taktika jednotné fronty se prosazovala, vznikaly společné bojové orgány — výbory proletářské jednoty.

Výbory proletářské jednoty vznikaly z podnětu KSC jako společné orgány jednotné proletářské fronty. Soustřeďovaly kromě komunistů dělníky sociálně demokratické, českosocialistické a odboráře nejružnějších směrů s cílem bojovat společně za dělnické požadavky. První takový výbor se utvořil ve Slavkově u Brna.¹¹

Po říšské konferenci KSC v září 1922 jich vznikla celá řada, např. v Ivančicích, Mor. Krumlově, Kohoutovicích u Brna, Boskovicích. V dalším průběhu byly ustaveny i přípravné výbory proletářské jednoty v Brně a v Praze.¹²

Výbory proletářské jednoty měly a mohly v příznivém případě sehrát roli podobnou té, již sehrály v Rusku sověty, a vytvořit podklad pro dělnickou vládu. Tato myšlenka je zřejmá z rezoluce říšské konference KSC ve dnech 23.—24. září 1922, nazvané „Jednotná fronta a dělnická vláda“. O úloze výborů jednotné fronty se zde říká: „Tyto orgány, opírajíce se o reálnou moc sjednocených dělníků, nestrpí, aby buržoazie v parlamentě bez jejich souhlasu tvořila zákony proti dělnictvu. Orgány, jejichž sebevědomí se soustavně zvyšuje, stejně jako s jejich silou zvětšuje se jejich kompetence, až tyto orgány v bojích s protilidovými zájmy nabudou takové síly, že — třeba ještě za měšťácko-demokratické ústavnosti — budou s to vytvořit dělnickou vládu.“¹³

Slibný rozvoj výborů proletářské jednoty se však počátkem roku 1923 zastavil a pak zcela stagnoval, takže výbory svou úlohu splnit nemohly. Nesplnil se tedy

předpoklad, že početně porostou, jejich moc se rozšíří a že jejich sjednocení povede k utvoření dělnické vlády jako revolučně demokratické diktatury lidu. Stalo se tak zřejmě pro ideologickou nejasnost o charakteru dělnické vlády, jak vyplývá z jednání I. řádného sjezdu KSČ v březnu 1923.

Nejjasněji se projevila koncepce dělnické vlády v rozhodnutích říšské konference KSČ 23. a 24. září 1922, zejména v jejím svolání „Pracujícímu lidu Československa“.¹⁴

Myšlenka jednotné fronty má sympatie v širokých masách a ústí v přání vytvořit dělnickou vládu. „... dělnická třída je ještě slabá, aby mohla poslat měšťácký parlament k čertu, ale už má své vlastní třídní orgány a je natolik silná, aby nemusela trpět měšťáckým parlamentarismem zakrývanou, třídní diktaturu buržoazie.“ Těmito třídními orgány musí se stát výbory proletářské jednoty, které tehdy vznikaly a jež KSČ organizovala a které svou aktivitou vyvolávají odpor širokých mas k diktatuře buržoazie a ji podvazují. V politické krizi, generální stávce apod. by se tyto orgány mohly sjednotit a vytvořit dělnickou vládu složenou jediné z dělnických stran bez účasti zástupců buržoazie. „Nejbližším úkolem dělnické vlády po jejím utvoření bude nejdříve zřídit všechna opatření na svou vlastní ochranu proti reakci, za druhé legalizovat všechny dřívější orgány dělnické a pověřit je veřejnými kompetencemi, podrobně proorganizovat i všechny ostatní pracující vrstvy obyvatelstva, jejichž zájmy jsou bližší zájmům dělnictva než zájmům velkokapitálu, a jako přechod k další etapě, k epoše diktatury proletariátu a komunistické výstavby uskutečnit následující opatření.“¹⁵

Následuje pak požadavek koncentrace bank a průmyslu a jejich podřízení kontrole státu shora, kontrole dělníků a zaměstnanců zdola. Již v této rezoluci jsou v podstatě obsaženy všechny zásady o dělnické vládě, jak je později formuloval IV. světový kongres Komunistické internacionály.

Šlo by o vládu složenou z elementů vysloveně dělnických, která by však nebyla ještě diktaturou proletariátu. Prosazovala by zájmy pracujících proti buržoazii, připravila by zpevnění pozic dělnické třídy a jejího uvědomění a přechod k diktatuře proletariátu.

Celá tato koncepce odpovídá názorům Šmerala, jak jsme je měli možnost sledovat. Šmeral je i dále vytrvale prosazuje. Na projevu KSČ v Brně proti nezaměstnanosti, kde byl hlavním referentem, argumentuje pro nutnost dělnické vlády a její prosazování Komunistickou stranou Československa a říká: „Rozeberu všechny důvody, které nás vedou k taktice jednotné fronty a jejímu důsledku — čistě dělnické vlády — ne pouze vlády komunistů, nýbrž vlády všech dělnických stran.“¹⁶

Také na krajské konferenci KSČ v Liberci 1. X. 1922 vychází přesně z rezoluce VV KSČ „O jednotné frontě a dělnické vládě“ a ukazuje, jak výbory proletářské jednoty jako orgány dělnické třídy by mohly vytvořit dělnickou vládu, která se stane předeheurou k diktatuře proletariátu. „Diktatura proletariátu liší se od dělnické vlády právě momentem parlamentu, to znamená, že diktatura proletariátu — náš nejvlastnější cíl — je jasná, čistá, všech zábran zbavená vláda dělnické třídy, komunistické strany s vyloučením všech ostatních stran. Dělnická vláda naproti tomu je koalici všech stran, opírajících se o dělnictvo. Dělnická vláda může vedle sebe strpět parlament. Může však také vyjít bez parlamentu, ale nemůže žít bez dělnických rad. Musí mít oporu, případně i proti parlamentu, v samostatných orgánech proletariátu.“¹⁷

Je třeba říci, že kromě těchto správných názorů, odpovídajících koncepci děl-

nické vlády, jak se později vytvořila na IV. kongresu Komunistické internacionály,¹⁸ se vyskytovaly u Šmerala názory o podstatě dělnické vlády, které hraničily s oportunistem. Poměrně dlouho vycházel z myšlenky, v KSC ostatně dosti rozšířené, že je možné vytvořit dělnickou vládu na podkladě parlamentním, nejpravděpodobněji z výsledku voleb, v nichž by dělnické strany získaly většinu a komunistická strana byla by z nich nejsilnější. Tento názor se projevuje ještě v citovaném článku v časopise „Die Kommunistische Internationale“.

Z takové koncepce vycházela i další chybná pojetí. A to, že dělnická vláda byla chápána jako obvyklá parlamentní koalice, lišící se od jiných vlád jen tím, že by v ní byly zastoupeny pouze strany dělnické. Vykonávala by však svou moc v rámci buržoazní demokracie, jejími metodami a prostředky. Je jen přirozené, že za těchto okolností převažovala tendence vytvářet jednotnou frontu „shora“, dohodami s předáky reformistických stran, a nikoli „zdola“, přímým získáváním širokých mas prostého členstva těchto stran. Všechny tyto názory se objevují v různé síle a různé míře zpočátku i u Šmerala.

Šmeral se však již od podzimu 1922 počíná těchto nesprávných názorů zbavovat. Na krajské konferenci v Moravské Ostravě na jaře 1923 již výslovně konstatuje, že utvoření dělnické vlády na půdě parlamentu je u nás za dané situace nemožné.¹⁹

Je nezbytné zamyslet se nad tím, jak Šmeral, jeden z prvních průkopníků jednotné fronty a do značné míry autor myšlenky dělnické vlády, jenž znal i Leninovy práce o této otázce, mohl vůbec dojít k těmto zkresleným názorům.

Vždyť již ze samotné Leninovy práce „Úkoly proletariátu v nynější revoluci“, již se sám dovolává, je jasno, že revolučně demokratická diktatura dělníků a rolníků, jejíž obdobou by dělnická vláda byla, je „moc, opírající se nikoliv o zákon, nýbrž o bezprostřední sílu ozbrojených mas“. Stejně tak je jasné, že taková moc může vzniknout jen z revoluční iniciativy mas.

I program této moci, jako znárodnění bank, kontrola výroby, znárodnění půdy, který ještě neznamena socialismus, narazí nezbytně na odpor buržoazie a musí být obhajován a prováděn revoluční cestou. Nemohlo tedy v žádném případě jít o vládu v rámci buržoazní demokracie a jejími prostředky.

Taková byla tehdy i situace u nás v Československu. Při rozložení politických sil se nedalo počítat s možností dohody s reformistickými vůdci. Dělnická vláda mohla vzniknout jen z iniciativy mas a nátlakem zdola. Svá opatření by musela prosazovat proti vůli buržoazie, která měla velmi silné pozice.

Hledáme-li odpověď na to, jak Šmeral došel k nesprávným závěrům, mám za to, že ji lze nalézt ve dvou příčinách.

Sám prošel dlouholetou prací a činností sociální demokracie a stále v něm zůstávalo něco z její víry ve všemocnost parlamentarismu a volebního práva. Tím spíše, že byl v té době obklopen mnohými soudruhy, s nimiž se důvěrně z dřívějších znal a kteří sami nepadali různě pozůstatky sociáldemokratismu.

Druhý důvod pak vysvětluje více: Šmeral přeceňoval význam mas. Jako jeden z prvních u nás pochopil leninskou tezi, že proletariát zvítězí v revoluci jen tehdy, bude-li mít podporu lidových mas. Aby je pak získal, byl ochoten činit jim ústupky i ideologického rázu a věřil, že masy časem najdou samy správnou cestu. Z obavy, aby se neodklonily od komunistů, byl ochoten dělat ústupky stupni jejich uvědomění.

A zde je zdroj chyb a nesprávných pojetí dělnické vlády: masy nejsou zralé pro

diktaturu proletariátu. Je nutno získat je pro dělnickou vládu způsobem, který by stačily pochopit. Zatím nejlépe chápaly buržoazní demokracii a parlamentarismus. Je proto nutné využít těchto přežitků.

Přistupuje k tomu pak i další důvod. Šmeral měl nesmírný pocit odpovědnosti před masami. Byl typem lidového vůdce, prodchnutého láskou k lidu. Hledal proto stále cestu k cíli, která by byla spojena s nejmenším rizikem, s nejmenšími ztrátami a oběťmi.²⁰

Jak již bylo řečeno, Šmeral se postupně zbavoval svého nesprávného pojetí, a to zejména po IV. kongresu Komunistické internacionály. I když IV. kongres získal svými tezemi „O taktice Kominterny“ jasno v otázce dělnické vlády, nebyl ani další vývoj jak v KSC, tak v mezinárodním dělnickém hnutí přímočarý a bez chyb. Projevilo se to nejmarkantněji na I. řádném sjezdu KSC, který ve své rezoluci „O jednotné frontě“ upadl do pravičácké úchyvky. Dělnickou vládu zde formuloval jako „pokus dělnické třídy provádět dělnickou politiku v rámci a povýtce prostředky měšťanské demokracie“.²¹ Tato rezoluce není ovšem jen názorem Šmerala, ale celé řady zodpovědných funkcionářů KSC.

I tak jsme názoru, že to nemění nic na zásluze Šmerala, který se jako jeden z prvních teoretických pracovníků zabýval otázkou přístupu k revoluci ve změněných podmínkách revolučního vývoje po VRSR a pomáhal novou formu přístupu vytvářet. Dopracoval se ke koncepci dělnické vlády jako revolučně demokratické diktatury dělníků a rolníků, případně komunistické strany a jiných dělnických stran, která hájí zájmy proletariátu, avšak není dosud diktaturou proletariátu. Jejím základním úkolem je upevnit moc dělnické třídy, sjednotit proletariát a vytvořit výchozí postavení k boji o diktaturu proletariátu.

Nejasnosti se projevíly i na V. světovém kongresu Komunistické internacionály, kde došlo v názorech na jednotnou frontu a dělnickou vládu ke značnému přesunu doleva. Zřejmě proto, že po Leninově smrti zvítězila v Komunistické internacionále levá úchylnka, která heslo jednotné fronty a dělnické vlády zkreslila tak, že ztratily dočasně svůj význam. To, co bylo touto taktikou vneseno do boje dělnické třídy nového, právě nová forma přístupu k revoluci, to zde zcela zmizelo.

Teze V. kongresu KI o taktice praví o jednotné frontě: „Taktika jednotné fronty je pouze metodou agitace a revoluční mobilizace pro trvání celého období.“ A o dělnické vládě pak dokonce: „Heslo dělnicko-rolnické vlády znamená pro Kominternu heslo diktatury proletariátu, přeložené do řeči revoluce, do řeči lidových mas.“²²

Byla tedy odmítnuta myšlenka, že by jednotná fronta mohla být bojovým orgánem proletariátu různých stran za společné revoluční cíle. Stejně byla odmítnuta myšlenka dělnické vlády, která by byla něčím odlišným od diktatury proletariátu, a upuštěno tak od hledání nové formy přechodu nebo přiblížení k revoluci, jak k němu nabádal Lenin.

Je pochopitelné, že Šmeral (stejně jako Zápotocký a Kreibich) se s tímto rozhodnutím těžce smiřoval, i když se mu disciplinovaně podřídil.

V dalších letech nehraje toto heslo již takovou roli (už proto ne, že možnosti vytvoření dělnické vlády se nevyškytovaly); objevuje se však znovu ve formě jednotné proletářské fronty v době světové hospodářské krize, aby se pak v době boje proti fašismu rozvinulo v taktiku lidové fronty a vlády lidové fronty.

Ve zvýšené míře se pak uplatňuje po VII. kongresu KI, kde dosavadní úchyvky zprava i zleva byly kritizovány s. Dimitrovem. V době II. světové války přerůstá v taktiku národní fronty a vlád národních front, jak se pak vyskytují v lidové

demokratických zemích. Podobně přichází i dnes v národně osvobozenecích frontách zemí bojujících za osvobození z koloniálního útlatku.

Je přímá vývojová linie, i když přerušena v letech 1924—1932, od taktiky jednotné fronty s cílem dělnicko-rolnické vlády v letech 1921—1924, přes lidovou frontu v letech třicátých, k národním frontám s vládou lidové demokracie po II. světové válce a k národně osvobozenecím frontám v koloniálních zemích dnes. Na této vývojové cestě se podílela i KSČ a v dvacátých letech významným způsobem jeden z jejích zakladatelů, teoretiků a vůdců Bohumil Šmeral.

Je jistě zajímavé, že Šmeral se i nadále zabýval těmito problémy, zejména když byl pracovníkem Komunistické internacionály. Jeho veliké zkušenosti a teoretická průprava přispěly k řešení složitých otázek vývoje revoluce v Mongolsku v roce 1928 a 1932, při hodnocení charakteru mongolské revoluce jako protimilitaristické a národně osvobozenecí a jejího přerůstání v protifeudální, a později i socialistickou revoluci.²³

Je zcela průkazná souvislost myšlenky dělnické vlády, jak se vytvořila v roce 1922 a jak je obsažena v tezích „O taktice Kominterny“, vypracovaných IV. kongresem KI, s formou vlády lidové demokracie, především v její první etapě. Je pochopitelné, že jsou zde rozdíly, dané poměrem sil v mezinárodním ohledu i poměrem jejich rozložení v dělnickém revolučním hnutí po II. světové válce.

POZNÁMKY

¹ *Thesen und Resolutionen des III. Kongresses der KI*, S. 22.

² *Rovnost*, 1. I. 1922. Podobně i někteří jiní, jako Doležal či Grimichová. Viz *Rovnost* 5. I. 1922, 8. I. 1922.

³ *Rudé právo* 19. IV. 1922.

⁴ *Stráž lidu* 7. VIII. 1922, Prostějov. Šmeral mluví o vzniku myšlenky dělnické vlády a o svých jednáních u Zinověva na krajské konferenci KSČ v Prostějově a o rok později na krajské konferenci KSČ v Mor. Ostravě. Od červnového zasedání EKI v roce 1923 rozšířila se tato koncepce v heslo „dělnicko-rolnické vlády“. — *Dělnický deník* 19. IV. 1923.

⁵ „Bericht über die Tätigkeit des Präsidium der EKI für Zeit von 6. III. bis 11. VI. 1922, S. 81. Též *Rudé právo* 17. VI. 1922.

⁶ Při tomto jednání s KSČ projeví národní socialisté ochotu odejít z koaliční vlády, budou-li mít jistotu, že se dostanou do nové vlády. Zástupci KSČ (Zápotocký, Hais, Hess) jim odvětili, že KSČ je ochotna podporovat vládu složenou z dělnických stran, pokud bude protikapitalistická, dokonce do takové vlády vstoupit, nebudou-li v ní měšťáci. Na dotaz nár. socialistů, jak takovou vládu bez parlamentní většiny vytvořit, navrhli komunisté možnost vlády minoritní a vypsání nových voleb. Národní socialisté pak jednání odložili, a k dalším schůzkám již nedošlo. I když dělnická vláda, jak zde o ní bylo jednáno, neodpovídala pozdějším formulacím Kominterny, je jasné, že její zřízení vynesla skutečná potřeba boje. Přitom je pozoruhodné, že správné bylo uvažováno o jejím sestavení jen ze stran dělnických a o jejím charakteru jako vlády protikapitalistické. Viz „Zpráva k I. řádnému sjezdu o organizační činnosti KSČ“.

⁷ *Stráž lidu* 7. VIII. 1922.

⁸ „Die Kommunistische Internationale“. JHG 1922, Nr. XXII, S. 85—92. Bylo též publikováno v časopise *Kommunismus* roku 1922, čís. 9, a v *Rovnosti* dne 15. VIII. 1922.

⁹ Česky: *Úkoly proletariátu v nynější revoluci* — Lenin: Spisy 24, str. 47—83.

¹⁰ Tamtéž, str. 52.

¹¹ *Rudé právo* 10. IX. 1922. Již při jeho vzniku bylo KSČ naprosto jasno, jaká má být úloha těchto výborů. Ve výzvě k pracujícím KSČ říkala: „Následujte příkladu slavkovských, ustavujte ve všech místech výbory jednotné dělnické fronty, sdružujte místní výbory v okresní, krajské a svolteje generální sjezd všech výborů, na němž zvolte dělnický ústřední výbor proletářské fronty“.

¹² *Rudé právo* 14. XI. a 16. XI. 1922.

¹³ *Archiv Ústavu dějin KSC III-3, 4-1922/132*. V tisku bylo prohlášení konference v podstatných částech právě o dělnické vládě konfiskováno. ÚV KSC však vydal zvláštní leták, v němž byla rezoluce celá otištěna. Zde je citováno na základě tohoto letáku. Jinak prohlášení konference, nazvané „Pracujícímu lidu v Československu“, je otištěno v *Rudém právu* dne 26. IX. 1922.

¹⁴ Viz poznámku předchozí. Provolání konference obsahuje též rezoluci „Jednotná fronta a dělnická vláda“. Z ní si můžeme učinit představu, jak v těchto otázkách bylo v KSC již jasno, i když dosud žádné směrnice Komunistické internacionály o dělnické vládě nebyly.

¹⁵ *Archiv Ústavu dějin KSC, III-3-4/1922/132*.

¹⁶ Státní archiv v Brně, Fond B 40, I-11-254/22.

¹⁷ *Vorwärts* 3. X. 1922. Liberec.

¹⁸ *Viz Protokoll des IV. Kongresses der KI: Über die Taktik der Komintern*, str. 1007–1018.

¹⁹ *Dělnický deník* 19. IV. 1923 — Mor. Ostrava.

²⁰ Podrobnější rozbor této otázky je v práci autora této stati: „O významu tzv. Šmeralismu v době prvních bojů KSC“. Viz *Sborník prací filosofické fakulty brněnské university*, řada společenských věd G 3, 1959.

²¹ Viz „Protokol I. řádného sjezdu Komunistické strany Československa 1923“, str. 12. I když tato rezoluce ve svém celém nekonfiskovaném znění (po imunisováni otištěna celá ve *Vorwärts* 20. II. 1923 a v *Rudém právu* 2. X. 1924) obsahuje řadu správných tézí např. o tom, že dělnická vláda bude muset překročit rámec měšťanské demokracie, vnáší do ní citovaná definice rozpornost a znehodnocuje její jiná správná tvrzení.

²² *Thesen und Resolutionen des V. Weltkongresses KI*, S. 27 u. S. 115.

²³ Šmeral se osobně zúčastnil jednání ÚV Mongolské lidové revoluční strany a jejího VIII. a IX. sjezdu, kde pomohl řešit mnohé těžké problémy. Viz *Projevy soudruha Bohumíra Šmerala na sjezdech a plenárních zasedání ÚV Mongolské lidové strany revoluční*. Otištěno v časopise „*Příspěvky k dějinám KSC*“, čís. 6/1959, str. 129–157.

Der Anteil B. Šmerals an der Entstehung der Parole der Arbeiterregierung in den Jahren 1922—23

Das Problem der Übergangsformen während der Entwicklung vom Kapitalismus zum Sozialismus befindet sich seit der Entstehung der Volksdemokratien nach dem II. Weltkriege in einer neuen Etappe und gewinnt immer mehr an Bedeutung. Diese Bedeutung wächst mit der Entfaltung des nationalen Befreiungskampfes und dem Zerfall des Kolonialsystems.

Das Wesen der Macht in der Volksdemokratie, besonders in der ersten Etappe, ist die revolutionär-demokratische Diktatur der Arbeiter und Bauern, wie sie von W. I. Lenin in seiner Arbeit „Zwei Taktiken der Sozialdemokratie in der demokratischen Revolution“ formuliert worden ist.

Diese Idee Lenins wurde während der zwanziger Jahre von der Kommunistischen Internationale als eine Taktik der proletarischen Einheitsfront und in der Parole der Arbeiter- und Bauern-Regierung weiter ausgebaut. Es kann verfolgt werden, wie sich diese Idee in der weiteren Politik der KI von der Parole einer Arbeiter- und Bauern-Regierung bis zu einer Volksfrontregierung und schliesslich zu einer Regierung der Nationalen Front entwickelt, die in den Volksdemokratien verwirklicht wurde.

Die vorliegende Abhandlung will darlegen, wie sich an der Ausarbeitung dieser Idee einer der Begründer und Führer der Kommunistischen Partei der Tschechoslowakei Dr. Bohumír Šmeral beteiligte. Er war es, der die Parole der Arbeiterregierung in der KI aufgestellt und sich an der Ausarbeitung dieser Taktik massgebend beteiligt hat.

Abgesehen von einigen Fehlern in der Konzeption Šmerals muss man seinen Beitrag besonders hoch würdigen und dadurch beweisen, dass Šmeral nicht nur ein Führer und Theoretiker unserer Arbeiterklasse, sondern gleichzeitig auch ein Theoretiker der internationalen Arbeiterbewegung war, und zwar gerade auf der wichtigsten Front: in der Frage der Taktik der Arbeiterklasse in der Revolution, ihres Verhaltens im Kampf um die Macht, in der Frage der Suche nach neuen Formen der proletarischen Revolution.

Übersetzt von M. Beck